

KERTINĖ PARAŠTĖ

Kam priklauso metai?

Naujųjų metų angoje stovėdami, pažvelkime į praėjusius metus ir bandykime spręsti, ką naujieji mums atneša. Praėjusieji atnešė didžiulį džiaugsmą ir susijaudinimą Lietuva. Trokšte trokštame, kad ateinantieji būtų ramaus darbo, o ne jaudinimosi, metai.

Prieš metus Naujųjų metų laukėme su dideliu optimizmu, nes laisvės vėjas gaiviai pūtė iš vakarų. Visai neseniai buvo atidaryta Berlyno siena. Rumunijoje buvo liejamas kraujas, bet plevėsuojančios rumunų trispalvės (su skylėmis, kur buvo prisiūtos komunistinės dekoracijos) žadėjo laisvę sušalusiems ir išalkusiems rumunams. Tikėjome, kad laisvės vėjas pasieks ir Lietuvą.

1990-ieji metai išaušo, daug žadėdami. Kai kuriuos pažadus jie išpildė: Vokietija vėl viena, vokiečiai netrukdomi gali savo kraštą atstatyti. Lenkija turi naują, nebe komunistą, prezidentą — Lechą Walesą. Tinkamai, nes jis ir buvo simbolis Rytų Europos laisvėjimui. Vokietija, Lenkija, Čekoslovakija ir Vengrija žengia demokratijos keliu: čia rinkimus galima ir pralaimėti, nors tavo partija valdžioje. Ne taip yra Rumunijoje ir Bulgarijoje: čia valdantieji gali atsivežti angliakasis, kurie lazdomis balsuos už valdžią. Rumunijoje ir Bulgarijoje laisvės rytas tik brėkšta, nes valdžioje tebėra tie patys nomenklatūros veidai, kurie buvo matomi prieš metus. Gal šiais metais ateis diena, kada ir jie turės trauktis nuo scenos. Nes banga, kuri nuplovė betoninius iš Lenkijos valdžios, nušluos juos ne tik iš Rumunijos ir Bulgarijos, bet taip pat ir iš Sovietų Sąjungos.

Deja, kad 1990-ieji metai parodė, jog tarp tų betongalvių yra ir Sovietų Sąjungos valdovas. Sąjungos žmonių nerinktas prezidentas Michailas Sergejevičius Gorbachiovas pranešė, kad keliaus į Lietuvą susipažinti su žmonių troškimais. Jo kelionė buvo nusivylimas ir jam pačiam, ir lietuviams. Atvykęs Lietuvon, jis nebuvo linkęs žmonių klausyti, o tik jiems pamokslauti. Gorbachiovas tikėjosi, kad jam pavyks įtikinti lietuvius, jog jų ateitis yra Sąjungoje. Kas nuostabiusia, kad, nežiūrint visokio vėtymo ir mėtymo, Gorbachiovas dar vis Sąjunga tebetiki.

Šių metų užsklandoje matome, kad Gorbachiovas yra žmogus, kuris turi ypatingus gabumus išlikti ir laviruoti, bet jo lankstumas nereikšmingas, kad jis pasirošęs priimti naujas mintis. Idėjų pasaulyje Gorbachiovas ypač nelankstus. Jis pradėjo metus su mintimi, kad reikia Sąjungą išlaikyti su stipriu centru. Su ta mintimi jis keliauja į Lietuvą metų pradžioje. Su ta mintimi jis užbaigia metus Liaudies deputatų suvažiavime, nors dabar Sąjunga yra tik zombis. Kaip nu-teikia Sąjungos žmonės KGB galvos pareiškimas, kad iš Vakarų atsiųstuose grūduose glūdi radiacija? Ar tai nėra ženklas

desperacijon puolusios institucijos, kuri senais laikais buvo taip gudri, o dabar tik tokį gaudą tesugalvoja? Ar kokybiškai ko nors verta ir KGB veikla provokacinė plotmė? Štai — sprogimas Rygoje, tada Klaipėdoje. Na — rytoj sprogimas Talin'e? KGB pagaminti gandai irgi žemiausios kokybės: kariuomenė perims valdžią Kūčių naktį, bus prieš Landsbergį atentatas. Ar tokie gandai Vakaruose nesukels klausimų apie politiką Sąjungoje? Ko vertos tos neva demokratinės reformos, jeigu žmonės tokiom paskalom tiki?

Gal pati desperatiškiausia KGB gamyklų skleidžiama dezinformacija Vakaruose yra gandas, kad Sovietų Sąjungos žmonės nusivylę demokratinėmis reformomis ir vėl ilgisi stiprios rankos. Čia labai ciniška žinia, nes demokratija Sąjungoje dar neišbandyta. Kiek Sąjungos Liaudies deputatų kongrese atstovų yra rinkti, o kiek jų partijos organizacijų paskirti? Ar demokratijos ženklas, kad seimas savanoriškai mažina savo galias, o jas krauna žmonių nerinktam prezidentui? Užvis įžūliausia, kad vyriausybės reformos pristatomos pasauliui, kaip sekančios JAV modeliui. Ar bet kada JAV Kongresas tiesiog kibirais pylė naujas teises valstybės prezidentui? Antra vertus, ar kada nors JAV buvo tokia padėtis, kad prezidentas per metus išleistų du tūkstančius potvarkių, į kuriuos nebūtų kreipiama dėmesio? Metų pradžioje Gorbachiovas buvo sveatingai sutiktas Lietuvoje. Metų gale jis turėjo atšaukti kelionę į Moldavią, nes ten niekas nesutiko su juo kalbėtis.

„Mes nugalėsime!“ — Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis šiais metais Vilniuje.

JURGIS GIMBUTAS

1990 m. liepos 27–29 dienomis Varniuose įvyko mokslinė konferencija, skirta Žemaičių praeičiai. Išlausyti 22 referatai, o dar šeši programoje įrašyti prelegentai neatvyko, tai ir jų pranešimai liko neskaityti. Konferencija buvo atidaryta Varnių Kultūros rūmuose jos rengėjų: Žemaičių kultūros draugijos pirmininko S. Kasperavičiaus prakalba, Telšių vyskupo Antano Vaičiaus invokacija, Vilniaus universiteto profesorius Česlovas Kudabas ir Varnių savivaldybės burmistro S. Bružo žodžiais. Viskas atlikta per valandą, o po to moksliniams referatams skirta tik po maždaug 25 minutes. Penktadienio programa užbaigta vakarone, šeštadienio vakaras buvo skirtas diskusijai apie žemaičių kultūros tyrinėjimus ateityje, o po sekmdienio mišių Varnių bažnyčioje buvo pašventintas paminklas vyskupui Motiejui Valančiui. Konferencija užbaigta ekskursijomis po Žemaičių kultūros paminklus ir sueiga ant Šatrijos kalno. Visa tai surašiau, pats ten nebuves, iš konferencijos programos su Vacio Miliaus pažymomis.

Konferencijos medžiaga buvo iš anksto duota spausdinti liepos 4 dieną, ir knyga gavau iš Eligijaus Morkūno rugpjūčio 30 dieną. Atgimimo tempas! Knyga *Žemaičių praeitis*, 1 išleido „Mokslo“ leidykla Vilniuje 1990 metais, pagal Žemaičių kultūros draugijos užsakymą. Atsako-

Į Naujuosius metus žengiamo su viltimi, kad šiais metais keisis ne tik Rytai, bet ir Vakarai. Didžiausia viltis Rytų Europai yra, kad liaudis pati pradeda valdyti. Lietuviai patys pirmieji parodė, kokios galimybės yra naujojo amžiaus politikai. Sąjūdis yra tautos valios išraiška ir jis sąmoningai priklauso nuo liaudies. Ir Landsbergis, ir

masis redaktorius — A. Butrimas, 29 autorių 30 straipsnių, referatų ar archyvalių, 244 puslapiai, iliustracijos (piešiniai, schemas) nenumeruotos, tiražas — 4,000, kaina 3.80 rublių. Po įvadinio Česlovo Kudabos straipsnio „Žvelgiant nuo kalvų“ eina trys turinio grupės: Seniausia praeitis ir jos tyrinėtojai; Istorija ir kultūrinis palikimas; Pavandenė.

Pirmojoje straipsnių grupėje G. Česnys pasakoja apie Povilo Višinskio gyvenimą ir darbus; A. Girininkas su A. Škiudaite prisimena archeologą Tadą Daugirdą, pasitelkę Pauliaus Galaunės pasakojimus autoriams; G. Zabiela detalai panagrinėja Žemaitijos piliakalnių tyrinėtojo Liudviko Kšivickio veiklą. Eina aštuoni straipsniai žemaičių kilmės, antropologijos ir archeologijos temomis. Antrojoje turinio grupėje A. Nikžentaitis ieško kunigaikščio Margirio Pilėnų ne kur kitur, o Žemaitijos Trapėnų žemėje, tarp Raseinių, Tytuvėnų ir Skaudvilės. Autorius atargiai remiasi archyvine istorijos medžiaga. Trys rašiniai skirti vyskupui Motiejui Valančiui: E. Aleksandravičius gilina si; Blai-vybės brolių istoriją, o iš senesnių leidinių perspausdintas Vilniaus generalgubernatoriaus pranešimas carui apie Motiejų Valančių ir vyskupo testamentą. Duomenų statybų istorijai randama R. Sprainaičio, Z. Genienės ir I. Vaišvilaitės straipsniuose iš 17–18-ųjų amžių Kražių ir

Prunskienė būtų kitaip su-tinkami, jei už jų nestovėtų Lietuvos gyventojai. Nežiūrint, kaip Lietuva būtų Gorbachiovo bauginama, tol, kol Lietuvą valdyti. Lietuviai patys pirmieji parodė, kokios galimybės yra naujojo amžiaus politikai. Sąjūdis yra tautos valios išraiška ir jis sąmoningai priklauso nuo liaudies. Ir Landsbergis, ir

Tikimės, kad keisis ir Vakarai. Taip, kaip nustebino ir džiugino principu grįstas Eduardo Ševardnadzės atsisakymas, lygiai taip nerimą sukėlė čionykščių mūsų vadų reakcija. Vakarų politika negali būti grindžiama asmeniškos draugystės ryšiais. Vakarai turi savo politiką grįstą ryšiais su demokratinėmis institucijomis, o ne su asmenimis, kurių žavumas tik laikinas. Taip pat ir Ševardnadzės atveju: malonu, kad jis turi sąžinę, bet ilgam laikui politiką grįsti reikia ne tik valdytojo sąžinę, bet taip pat liaudimi — balsuotojais. Ir Vakaruose, ir Rytuose.

O tačiau daugelis mūsų prisipažinsime, kad Naujuosius metus sutinkame su labai neramiom širdim. Su šių metų Kovo vienuolik-tąja mūsų gyvenimo prasmės įvykdymo klausimas įgavo iki tol dar neturėtą riziką. Už mus pasakė Didysis Lietuvos kunigaikštis Gediminas, kad „pirma geležis sutirps į vąšą ir vanduo pavirs uola, negu mes ištartą žodį

Vytauto Butkaus nuotrauka iš serijos „Žemaitijos kryžiai“.

Varnių įvykių. Abiejų grupių pa-baigoje duodami panaudotieji šaltiniai ir literatūra.

Stabtelėsim prie V. Tumėno studijos „Žemaičių rinkinių juos-tų ornamento brožai“, pp. 165–171, 3 paveikslai. Panagrinėtos Tauragės, Skaudvilės, Nema-kščių apylinkių juostos, pa-pildant ir iš kitų vietovių. Visa ornamentika geometrinio rašto,

atšauksime“. Tai viena pusė, o antroji: ką daryti su ta grauža-timi dėl grėsmės Lietuvai, kuri ē-da mūsų širdis nuo ryto iki vaka-ro, ir ta juoduma, kuri užlieja sąmonę, naktį prabudus? Kaip dar ilgai įstengsime ją pakelti, nenusisukime nuo jos? Vienas būdas šitą pergyvenimą sau palengvinti yra prisiminti, kad tai yra meilės kaina. O tas, kas myli, kainos neskaiciuoja. Neskaiciavo 1863 metų sukilimo dalyviai, neskaiciavo aušrininkai nei Nepriklausomybės kovų savanoriai, nei sovietinių bei vokiečių okupacijų pogrindininkai, nei Sąjūdis, nei dabartiniai mūsų vyriausybės nariai ir už jų tauta, kuri turi vieną troškimą — nepriklausomybę. Kaip bebūtų sunku ir mums čia „kentėti dėl Lietuvos“ (plg. Thomas Mann), ginkimės nuo pa-raližiaus, kurį sielvartas sukelia. Tęskime tuos darbus, kuriuos esame prisiėme, ieškokime naujų būdų Lietuvai pagelbėti. Su džiaugsmu laukime netrukus ateisiančios Vasario šešioliktosios, bet taip pat ir pirmųjų Kovo vienuoliktosios metinių — tai buvo ir yra mūsų tautos (mūsų pačių) ištarti žodžiai, kurių niekada neatšauksime. a./v. II.

Žemaičių praeitis

1

Šiame numeryje:

Grėsmė Lietuvai ir mūsų laikysena • Žemaičių praeitis • Lietuvos krikšto 600 metų sukakties apžvalginis leidinys • Jurgio Jankaus „Liuduko Kūčios“ • Literatūros mokslininkė Elena Červinskienė • Balio Augino eilėraščiai • Los Angeles Dramos sambūrio konkursas • „Draugo“ kultūrinio priedo 1990 metų turinys

surinktąją medžiagą, panaudoti literatūrą (daugiausia Anastazijos ir Antano Tamošaičių veika-lus), bet neįtikina autoriaus sta-tistinės išvados.

Trečioji straipsnių grupė, skir-ta Pavandenės miesteliui, užima maždaug ketvirtadalį knygos ir sudaro vertingą „mažąją mono-grafiją“ apie šį jau 14-ame amžiuje minėtą tada valstiaus centrą tarp Biržulio ir Gludo ežerų. Dabar Pavandenė turi vos apie 300 gyventojų, priklauso Telšių rajonui, 8 km į šiaurės rytus nuo Varnių. Miestelio ir jo apylinkių istorija turininga, susi-jusi su to paties vardo dvaru, taip pat Barzdžių dvaru, apylinkės kaimais, žinomais Gervydu, Bur-bū, Tiškevičiais, Gedgaudių vardsais ir jų geras ir negerais žygiais. Knygoje randame 19-ojo amžiaus pradžioje nupieštą Pavandenės dvaro schemą. Tame dvare gyveno rašytoja, tada vaikų mo-kytoja Šatrijos Ragana (Mari-ja Pečkauskaitė). Čia buvo lietuviško švietimo ir knygų pla-tinimo centras. Monografijėles autoriai yra A. Butrimas (4 straipsniai), A. Lotušis, S. Zak-rauskas, U. Radzevičiūtė ir A. Gelžinis. Supažindinama su mies-telio istorija, bažnyčios ansamblio raida. Užbaigiama tragiškomis Kūčiomis 1944 metais, kada bolševikų aktyvistai žudė ir de-gino apylinkės kaimuose žemai-čius už jų tikrus ar tariamus ry-šius su laisvės kovotojais. Pavan-denė pailiustruota 17 brėžinių ar piešinių, su istorinės medinės bažnyčios ir aštuoniasienės var-pinės planais ir pjūviais. Panašią veiklą, kaip ši knyga apie Žemaičius, laukina ir iš kitų Lietuvos etnografinių sričių.

Tremtinės kelias į mokslo viršūnes

VYTAUTAS SKUODIS

Salomėja Endrijonienė Chicago'je pažįsta visi tie, kuriems Jaunimo centras su savo kultūriniais renginiais yra tarytum antrieji namai, nes ji yra tų Chicago's lietuvių kultūros rūmų rūpestinga direktorė. Tačiau turbūt nedaug kas žino, kad ji Lietuvoje turi puikią ir garsią seserį.

Apie 1975 metus Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultete vienas teorinis politinis seminaras to fakulteto profesoriams, dėstytojams ir laborantams (ir tokie privalomi „marksistinio-lenininio auklėjimo“ seminarai būdavo!) buvo ypatingas. Apie „supuvusio imperializmo“ kraštą — Ameriką buvo kalbama ne taip, kaip reikėjo kalbėti. Tame seminare kalbėjo universiteto Filologijos fakulteto docentė Elena Červinskienė, neseniai pati sugrįžusi iš Amerikos, kur ji po labai ilgo išsiskyrimo apilankė savo seserį Salomėją Endrijonienę.

Anais, jau į praeitį nutolusiais metais, Elenos Červinskiienės pasakojimas apie Ameriką dalyviams paliko gilų įspūdį. Tada ji daug kalbėjo apie Ameriką, kalbėjo įdomiai, pagarbiai ir objektyviai. Tai buvo didžiulis kontrastas, lyginant su tuo, ką beveik kiekvieną dieną rasdavome laikraščiuose, kurie iki tol ir vėliau nieko gero apie Ameriką, jos žmones, o juo labiau apie Amerikos lietuvių nerado.

Šiandien galima tvirtinti, kad ji tada atliko žygdarbį, nes už tokį „kapitalizmo liaupsinimą“ rizikavo netekti tarnybos universitete ir turėti kitų nemalonių. Laimei, taip neatsitiko, nors turbūt trečdalis to seminario dalyvių buvo kompartijos nariai.

Išpūdziai vėl atgijo visu ryškumu iki detalių, kada prieš porą metų Elena Červinskienė, dabar jau profesorė su dvigubu mokslų daktaro laipsniu, sutikau Salomėjos Endrijonienės bute. Čia mes pirmą kartą susipažinome ir ji man priminė, kad be tų mokslinių laipsnių ir vardų ji taip pat turi ir garbingą Sibiro tremtinės vardą.

1941 metais ji studijavo teisę Kauno universitete ir tais pačiais metais prekiniamе vagone ji atsi-

Jaunimo centro kavinėje, Chicag'oje: (iš kairės) dr. Elena Červinskienė, Viktoras Endrijonas, Salomėja Endrijonienė ir sesuo Margarita.

dūrė tolimame Altajaus krašte. Vėliau ji buvo perkelta į Jakutijos šiaurę. Prieš patenkant į tremtį, buvo areštuotas jos dėdė Antanas Tamošaitis, buvęs Lietuvos teisingumo ministras, kurį sušaudė. Areštavo ir jos vyrą advokatą J. Gašką — neva jis padėjęs Lietuvos Respublikos prezidentui Antanui Smetonai pereiti sieną į Rytprūsius. Tais metais ką tik ištekėjusi Elena Tamošaitytė-Gaškienė (vėliau — Červinskienė) su savo vyru J. Gaška gyveno Kybartuose. Koks buvo jos vyro likimas iki šiol nežinia. Ką tik atvežta į Altajaus

Dr. Elena Červinskienė (kairėje) su savo sesers šeima Chicag'oje: Gintaras Endrijonas, Živilė Endrijonienė ir Salomėja Endrijonienė.

kraštą Elena Gaškienė pagimdė kūdikį, kuris netrukus mirė. Ir pati buvo beveik mirties patalė. Lageryje mirė ir jos tėvas, geras Lietuvos ūkininkas Petras Tamošaitis.

Elena Tamošaitytė-Gaškienė pakėlė visus labai sunkius tremtinės gyvenimo išbandymus. Ji sugrįžo į Lietuvą ir buvo priimta į Vilniaus universitetą testų studijas. Tačiau jau priėmė tiksliai į Istorijos-filologijos fakulteto Rusų kalbos ir literatūros skyrių ir tiksliai todėl, kad norinčiųjų stoti į tą skyrių buvo mažai. Lietuvių tarpe toji specialybė

nebuvo populiari.

Dabar Elena Gaškienė-Červinskienė žymi mokslininkė. Ji plačiai žinoma ir už Lietuvos ribų. Jos parašytas knygas ir gausius mokslinius straipsnius didžiai vertina Maskvos, Leningrado, Estijos, Latvijos, Čekoslovakijos, Lenkijos, Vengrijos, Prancūzijos ir Amerikos bei kitų kraštų slavistai. Ypačiai vertinamas jos atrastas metodas literatūriname kūrinyje ieškoti to, kas ji jungia į nedalomą visumą, ieškoti ir atrasti svarbiausiąją visos rašytojo kūrybos idėją. Tuos atradimus ji padarė studijuodama žymiųjų rusų literatūros klasikų Fjodoro Dostojevskio, Levo Tolstojaus, Antono Čechovo ir kitų kūrinius.

Šiais metais profesorė dr. Elena Červinskienė švenčia garbingą savo amžiaus sukaktį. Šia proga lai šis straipsnis jos bus priimtas kaip ženklas gilių pagarbos jai už jos gyvenimo kančių kelią, jos drąsą ir sąžiningumą anais laikais, kada ne dažnas iš dabartinių žinomų Lietuvos veikėjų tuo galėtų pasigirti. Pagarba jai ir už jos mokslinius pasiekimus.

Autorius mano, kad visi, kurie perskaitys šį straipinį, taip pat nuoširdžiai prisijungs prie geriausių linkėjimų, skirtų šiai puikiai lietuvei — tremtinei ir mokslininkei profesorei dr. Elenai Červinskienei. Juos perduoti savo seseriai prašome poniją Salomėją Endrijonienę, jai taip pat linkėdami geros sveikatos.

lusi. Laukusi. Kai prieš aušrą Petras, visas paširpus, pravėręs trobos duris, ji medinpačio kulniniu taip drožusi tiesiai į kaktą, kad net kulnis sueizėjusi, o Petras kibildinkšt ir įsitiesęs aukštelininkas prieangio asloje. Kas žino, kaip ten buvo. Niekas nematė, bet vis tiek žmogus daugiausia nukentėjo.

— O daugiau tos laumės niekada nebesutikai? — šyptelėjęs paklausė Romas.

— Gal sutikau, gal ir ne... — kiek nutęsė ir dar pridėjo: — Būdavo ir taip: ką tik pradeda aušti, rūkas draikosi virš vandens, sėdžiu valtįje, stebiu plūdę ir matau, kad laumikė kitam valtįje gale sėdi, pirštu galiukais vandens paviršių braukia, gal žuvį man prisaukti nori, pakeliu akis, žiojuos ką pasakyti, ir jos nebėra. Taip, kaip aną sykį. Jeigu būčiau siekęs apkabinti, būtų kaip aną sykį. Ne visada, kaip aną sykį. Kartais pamatydavau nuo valtįs priekio rūko debesėlį pakylant, o tada nieko. Kaip vėją... Tai matai, Liuduk, kaip kartais išeina su laumėm. Čia, rodos, tikrai yra, o čia vėl nieko.

— O kaip ta, kur šiandien vantas davė. Ar ta kitokia? — žvitrusiai paklausė Liudukas.

— Kad nežinau. Jau buvo ėmė temti, ir vėjas, ir sniegas... Padavė ir susisuko į sniego sūkuri. Jeigu būtų kartu buvęs, gal būtų geriau pamatęs. Tavo akys ir jaunesnės, ir šviesesnės.

— Na, vyrija. Prašom. Kūčios ant stalo, — praverusi duris paskelbė Stasė.

Ji buvo ne tik pirty išsivanojusi, bet ir dailiai šventiškai apsirengusi.

— Visiškai kaip laumė, — kumštelėjo Jovaras Liudukui į pašonę.

Ir Liudukas pažiūrėjo į seserį, tokią šviesiai palaidinukę, papurusiais plaukais, smagiai šypsiančią truputi parausvintom lūpom. Pažiūrėjo ir pats nustebė, tokią seserį pirmą sykį pamatęs.

— Ar ana, kur šokdinai, buvo tokia pat? —

jau visiškai šelmiškai paklausė.

— Ta dar dailesnė, — atsakė ir, viena akim mirtkelėjęs Romui, pridėjo: — Tą galima būtų apkabinti.

Ar tuos žodžius nugirdo ir Stasė, niekas negali pasakyti. O jeigu ir nugirdo, tai ar suprato, bet nieko nebesakė, atvėrė duris ligi galo ir nuėjo į trobą. Paskui ją nusekė visi.

Stalas buvo užtiesias ir apkrautas valgiais. Gale stalo jau stovėjo tėvas. Motina dar padavė Stasei dubenėlį ir nubėgo atgal į virtuvę. Liudukas kumštelėjo Romą ir norėjo ką sakyti, bet metė akis į tėvą ir susiūpaupė. Priėjęs stalą, timpltelėjo Romą už rankos.

— Mudu čia, — pasakė ir mėgino sėstis kitam stalo gale, bet tėvas turėjo kitą mintį: — Liuduti, svečias sės čia šalia manęs. — O aš? — liūdnei prašnabzdėjo.

— Tu sėsk šalia svečio. Visą dieną buvai prilipęs, kaip tave beatskirsi.

Kiti susedo, kaip kuriam patiko.

Po maldos ir pasidalinimo plotkelėmis visų akys nukrypo į baravykiais visą namą nukvipinusių pasninkinių barščių dubenį.

— Liudukai, tu šiandien visą dieną dirbai, troboj moterims po kojų nesimaišei, tai ir pirmas barščių samtis tegu būnie tau. Romai, pradėk, — paragino tėvas.

Romas paėmė samtį, o Liudukas kumštelėjo jam į pašonę:

— Daugiau pagriebk grybų. Iš dugno. Romas pabraukė samčių per dubens dugną ir ištraukė tikrą gausą grybų.

Liudukas, jau į samtį žiūrėdamas, pajuto tikrą alkį ir po pirmo šaukšto per pusę burnos Romui pašnibzdėjo:

— Čia tai suprantu: tai bent Kūčios.

Kol samtis apėjo aplink stalą, Liudukas savo dubenėlį jau dugną matė. Paskum atėjo silkės keptos, silkės marinuotos, silkės su grybais, marinuotos baravykų galvutės, žuvis kepta, žuvis kimšta, žuvis drebučiuose, ir kas

begali pasakyti, kas dar. Visi kibo į viską. Ir pasirinkdami, ir į tą, kas arčiau. Viskas pastebimai nyko. Reikėjo užkimšti ilgos dienos pasninko ir smarkios pūgos darytą spragą. Kalboms pritilus, vėjo ir sniego siautėjimas pasieniais ir apie langus rodėsi dar didesnis, negu dieną, kai sukosi čia pat apie ausis. Vienu tarpu net ir Jovaras pakėlė nuo žuvies akis.

— Kad ir neatleidžia, — pasakė. — Jeigu taip per naktį, tai ne namo neparbrisiu, — dar pridėjo.

— Rytą po pietų vaikai galės pavežti, — atsiliepė tėvas.

— Mudu su Romu nuvešim, — įsoko Liudukas.

— O kas arklių pakinkys? — šyptelėjo Stasė.

— Manai, kad aš nemoku?

— Už uodegos?

— Pamatysi.

— Edmundukas paveš, — įsiterpė motina.

— Jis varto. Šiandien du kartus išvertė.

— Bet buvo smagu, — kumštelėjo Liuduką Romas.

— Žinau, — ir tyliai pridūrė: — Tylėk, aš irgi noriu išmokti išversti. Ir ne du.

Tiesiai prieš juodu pusbūbenį dar gulėjo vienas gabalas žuvies. Liudukas valandėlę žiūrėjo į jį, paskum vėl kumštelėjo Romą.

— Kaip manai, į ką jis žiūri? Į tave ar į mane?

Romas buvo pradėjęs šnekučiuotis su Stase, tai iš karto net nesumetė, ko vaikas klausia.

— Kas? — tepasakė.

— Tas gabalas žuvies? — net pirštu parodė.

— Manau, kad į tave.

— Bet kodėl?

— Nori, kad pabaigtum. Vienam pasilikus, jam būtų nesmagu.

— Kad nebežinau, ar bus vietos. Reikia patikrinti.

Pirma paspaudė pilvą, paskum kaktą, paskum vėl pilvą.

— O, čia radau dar tuščią. Kaip tik tam gabalui.

Romas įslinko į lėkštę žuvį, ir Liudukas griebė kimštį. Pusė suėjo smagiai, o likusią reikėjo stumte stumti. Vienu tarpu net akis pakėlė į tėvą, bet tas labai rimtai svarstė su motina, ar reikėtų visiems tokiu oru į Bernečių mišias važiuoti. Norėjo jau palikti, bet vėl žvilgtelėjo, o tėvas kaip tik dabar žiūrėjo į jį.

— Kaip čia judu? — paklausė, žvilgtelėjęs į Romą ir Liuduko lėkštes. — Rytą netaupykit, rytą nei žuvis. Romui nebeliko. Stasele, pakelk jam.

— Ne, ne, dėkui. Aš jau net per daug privalgiau, — teisinosi Romas, o Liudukas irgi atliepė:

— Ir aš jau ligi pat pagurklio prisikimšau, — ir mėgino subaigti, kas buvo lėkštėje. Kitaip negalėjo. Tėvas būtų pasakęs, kam griebti, ko apžioti negali. Pagal jį, ką įsidedai, turi ir suvalgyti.

Motina su Stase ėmė kraustyti stalą. Sesuo net lukterėti turėjo, kol Liudukas paskutinį kashn įsikio į burną. Kišti įsikio, bet nebe kramtyti, o ilgai vailote vailoti turėjo, kol šiaip taip tolyn nustūmė.

Tuo tarpu moteris nunešė paskutinius indus ir pradėjo grįžti su kitais. Su spanguolių ir avižinių kisieliais, su kompotais, su medum, su sirupe virtom skaldytom kriaušėm, su kūčiukais medum pasaldytam aguonų piene.

Liudukas žiūrėjo, žiūrėjo į viską ir ašaros, kaip pupos ėmė riedėti per skruostas. Sėdėjo tylus susikaupęs, bet ašarų negalėjo sulaikyti. Pamatė ir tėvas. Pamatė ir valandėlei sustingo: vaiko ašaros ir toks neįprastas tylumas nuėjo per pačią širdį.

— Liuduti, kas? Ar su ašaka užspringai? — su rūpesčiu paklausė.

Čia ir Liudukui atsivėrė burna.

— Ne! Kodėl pirma nepasakei! Kur aš dabar bedėsiu? — šaukta iššaukė

— Po daug nevalgyk. Vieno paragauk, kito. Ko šiandien nesuvalgysi, rytą rasi, — mėgino raminti.

— Kad nebegaliu ir po nedaug, — atsivėrė žodžiai, o kartu visiškai atsivėrė ir ašaros.

Romas dar mėgino įdėti ir vieno, ir kito, bet Liudukas jau net pasikūkčiodamas prigludo jam prie šono ir nieko nebelietė. Po geros valandėlės pirmoji pastebėjo Stasė ir tyliai pasakė:

— Liuduti jau katinui dūšią atidavė.

Tada ir kiti pastebėjo, kad vaiko ašaros pavirto į tylų šnarpštimą.

— Per dieną privargo. Nunešiu į lovą, — norėjo pakilti motina, bet Romas sulaukė.

— Nesirūpinkit, ponai. Nunešiu aš. Abu per dieną draugavom, kaip čia dabar.

— Aš uždegsiu lempą ir pataisyčiau lovą, — pašoko Stasė.

Romas atsargiai pakilo ir paėmė vaiką. Jis kažin ką suniurnėjo, padėjo galvą Romui ant peties ir šnarpštė toliau.

Liuduko kambarėlyje jau buvo užžiebta lempa, o Stasė skubiai taisė patalą, paskum abu vaiką perengė, paguldė. Romas prisėdo ant lovos krašto ir tyliai ėmė niūniuoti Brahmsso lopšinę. Stasė, atbula pasitraukusi, atsivėrė į sieną. Romas nuo Liuduko pasuko akis į ją. Menkoj lempos šviesoje ji pasirodė tikrai graži. Daug gražesnė negu buvo vakar ar kad ir dabar prie Kūčių stalo. Nejučia atėjo mintis, ar anoji Jovaro laumė galėjo būti gražesnė už tą mergaitę prie sienos. „Kažin ar ir ji išnyktų, jeigu pamėginčiau apkabinti?“ dingtelėjo keista mintis.

— Užtenka jums čia, — galvą pro tarpdurį ikišęs, prašnibzdėjo Edmundas ir viską sumaišė. — Tėvas jau su kantička laukia.

Pirmoji pajudėjo Stasė. Romas dar pataisė vaiko apklotą, šonus apkamšė, o galvon lindo mintis, kad ir jam buvo gera proga apkabinti vaiką

BALYS TUGINAI

BEDUGNIŲ ŠVIESA

1.
To Kūdikio
Šią naktį gimusio,
Kurs edžiose
Taikingai guli —
Jau daugelis širdžių
Nebepažįsta,
Užmiršę meilę gimusia
Ir atleidimą nuodėmės —

Rūsčiais veidais
Ir neapykanta
Liepsnojančiom akim
Keliant laimingi
Žemės sūnūs —
Tamsoj klajojantys
Keleiviai —

Akli, nematantys skaisčios
Žvaigždės ramybės spindulių —
Kurti — nes nebegirdi
Giedančių taikos
Varpų
Ir tarto gailestingo
Meilės žodžio
Žmogui —

Ir aidi neviltį
Per šimtmečių
Ir amžių grindinį
Liūdni ir sunkūs
Žemiško klajūno žingsniai,
Ir jo kelionė baigias
Beviltiškos bedugnės
Nasruose —

2.
Kalėdų naktį
Medžiai kalbasi su vėjais,
Ir angelai užsagsto
Debesų apsiaustą
Spindinčiom sagom —
Ir neregys išvysta
Beprasmybės tiltą,
O virš bedugnės
Šviečia Nemirtingojo Šviesa —

Dailininkės Ados Sutkuvienės piešinys

Šventa Kūčių naktie,
Esi brangesnė
Ir už žemės auksą —
Joje žmonijai dovanota
Dangaus Ramybė
Ir širdžių Taika —

Šianakt
Surandame tikėjimą,
Žmogaus širdy išausta,
Ir tampame
Žvaigždžių ugnim,
O ne bedugnės krintanti
Beprasmiška auka —

